Identifying the antecedents and consequences of privatization in Iran's National Oil Products Distribution Company

Sadegh Faridi[1] - Esfandyar Mohammadi[2*]
Reza Rostamzadeh[3]- Mahrokh Lotfollahi[4]

Abstract

The purpose of this research is to present the antecedents and consequences of the privatization and transfer of the National Oil Products Distribution Company based on the general policies of Article 44 of the Constitution. The present research is based on the objective, applied and in terms of descriptive-analytical method with a qualitative approach. The method of data collection is field and the tool is interview. The statistical population consists of 21 university professors in the fields of management and economics and managers and expert experts at the National Oil Company, who were selected by the purposeful snowball sampling method until the theoretical saturation was reached.For interview validity, relative coefficient of content validity (CVR) and content validity index (CVI) were used. Reliability has been done with the test-retest reliability method.the antecedents and consequences of the privatization of the oil products distribution company were determined.

Keywords

Privatization, Antecedents, Consequences, Iran's National Oil Products Distribution Company.

1. Department Of Management,Ur.C.,Islamic Azad University,Urmia,Iran.
2. Associate professor of humanity faculty of Ilam university, Ilam, Iran. (Corresponding Author) e.mohamadi@ilam.ac.ir
3. Department Of Management,Ur.C.,Islamic Azad University,Urmia,Iran.reza.rostamzadeh@iau.ac.ir
4. Department Of Management,Ur.C.,Islamic Azad University,Urmia,Iran.

مقاله علمی ـ پژوهشی

تاریخ دریافت ۱۴۰۳/۰۴/۰۷ تاریخ پذیرش ۱۴۰۳ /۱۲/۱۴

شناسایی پیشایندها و پسایندهای خصوصی‌سازی درشرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی ایران

صادق فریدی[۱] ـ اسفندیار محمدی[۲*]

رضا رستم‌زاده[۳] ـ ماهرخ لطف‌اللهی حقی[۴]

چکیده

هدف این پژوهش ارائه پیشایندها و پسایندهای خصوصی‌سازی و واگذاری شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی بر اساس سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است. پژوهش حاضر بر اساس هدف، کاربردی و از نظر روش توصیفی ـ تحلیلی با رویکرد کیفی است. روش جمع‌آوری داده‌ها میدانی و ابزار آن مصاحبه است. جامعه آماری، ۲۱ نفر از استادان دانشگاه در رشته‌های مدیریت و اقتصاد و مدیران و کارشناسان خبره در شرکت ملی نفت است که به روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله‌برفی و تا مرحله رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. برای روایی مصاحبه از ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شده است. پایایی با روش پایایی بازآزمون انجام شده است. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها با کدگذاری باز و محوری انجام شده است. در نتیجه این پژوهش پیشایندها و پسایندهای خصوصی‌سازی شرکت پخش فراورده‌های نفتی مشخص شدند.

واژگان کلیدی: خصوصی‌سازی، پیشایندها، پسایندها، شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران.

۱. گروه مدیریت، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران

۲. گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. (نویسنده مسئول). E.mohamadi@ilam.ac.ir

۳. گروه مدیریت، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران

۴. گروه مدیریت، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران

مقدمه

از دهه ۱۹۷۹ خصوصی‌سازی و پرهیز از گسترش بخش دولتی به‌صورت یک الزام کلان در جهان درآمده است (Laporta & lopez, 2021). دولت‌ها در مسیر خصوصی‌سازی به دنبال تحقق اولویت‌های خود شامل رشد درآمدها، ارتقای شفافیت، گسترش و تعمیق بازارهای سرمایه، حاکمیت شرکتی بهتر، تأثیر مستقیم دانش فنی یا مدیریتی و دسترسی بهتر به بازارها خواهند بود (Basim, 2021). تجربه بسیاری از کشورهایی که فرآیندهای خصوصی‌سازی گسترده را اجرا کرده‌اند نشان می‌دهد که تقریباً در همه‌جا منجر به رفع موانع ورود، فرآیندهای آزادسازی بازار و ایجاد رقابت می‌شود. خصوصی‌سازی اغلب منجر به آزادسازی بازار و اصلاح فرآیندهای مقرراتی می‌شود (امیر رحیمی، ۱۴۰۲). لازمه خصوصی‌سازی در ابتدا، آزادسازی است و تا زمانی‌که بستر و ساختار سیاسی و اقتصادی یک کشور آمادگی خصوصی‌سازی را نداشته باشد، خصوصی‌سازی در هر زمینه، به‌خصوص در عرصه نفت و گاز که یک عرصه کاملاً دولتی و حاکمیتی است، کار بیهوده‌ای قلمداد می‌شود (Zho et al, 2020). خصوصی‌سازی با فراهم کردن فضای رقابت و ایجاد نظام حاکم بر بازار، بنگاه‌ها و واحدهای خصوصی را وادار می‌نماید تا عملکرد بهتری نسبت به بخش عمومی داشته باشند. از عمده پیامدهای خصوصی‌سازی بهره‌وری است که بر رقابت، رشد اقتصادی، ثروت و استانداردهای زندگی کشورها تأثیر گذاشته است که میزان اثربخشی آن در بخش عمومی و خصوصی متفاوت است (Tsipa, 2023; Kim.et al, 2019). کارلین و همکارانش (۲۰۲۱) تأثیر وجود شرایط رقابتی بر بهبود عملکرد را حتی از ساختار مالکیت هم مهم‌تر می‌دانند. این دیدگاه در غیاب عامل رقابت و تغییر صرف مالکیت درصورتی‌که قدرت‌های انحصاری حفظ شود، هیچ‌گاه به بهبود بهره‌وری منجر نخواهد شد (Carling, et al,2021). انتظار می‌رود که با خصوصی‌سازی شرکت‌های بخش عمومی، رقابت در آن‌ها افزایش یابد و به تبع آن بهره‌وری عوامل تولید ارتقا یابد و افزایش بهره‌وری نیز موجب افزایش رشد اقتصادی و افزایش درآمد سرانه خواهد شد (Ochieng and Ahmed,2014; Kikri, 2022). واگذاری سهام شرکت‌های دولتی به بخش غیردولتی در ایران، با وجود سوابقی از واگذاری بعد از ۱۳۶۸ با تأسیس سازمان خصوصی‌سازی در سال ۱۳۸۰ به شکل منسجم در دستور کار دولت قرار گرفت. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به اختصار در مورد مفاهیم رقابت، بازار، انحصار و تسهیل رقابت و منع انحصار سخن می‌گوید (خیراندیش، ۱۴۰۱). یکی از ابزارهای این سیاست‌ها برون‌سپاری است که از

آن برای صرفه‌جویی در هزینه‌ها استفاده می‌شود (حسن‌پور و همکاران، ۱۴۰۰). شرکت ملی نفت ایران، پیشگام در میان شرکت‌های ملی نفت جهان، با عملکردی تجاری و یکپارچه در عملیات بالادستی، بازاریابی و معاملات بین‌المللی نفت و گاز است؛ که در این زمینه نیاز به افزایش بهره‌وری از طریق چابک‌سازی ساختار خود است (مهرابی طالقانی و همکاران، ۱۴۰۱).

با توجه به مبانی نظری در مورد خصوصی‌سازی و ابعاد و آثار آن، پژوهش‌های داخلی و خارجی در مورد این موضوع انجام شده است که ابعاد آن را به‌صورت گسترده‌تری به‌صورت تجربی مشخص نموده‌اند. در ادامه به این مطالعات اشاره شده است.

مصلح شیرازی و همکاران (۱۳۹۸)، به ارزیابی عملکرد تجاری‌سازی فناوری شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا بر پایه روش بهترین ـ بدترین فازی پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، سرعت تجاری‌سازی از طریق تعداد و زمان سریع‌تر دستیابی به محصولات جدید مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در عملکرد تجاری‌سازی فناوری است. ملکی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان طراحی الگوی بهره‌وری منابع انسانی در سازمان خصوصی‌سازی نشان دادند که عامل‌های ساختاری ـ مدیریتی، اجتماعی ـ روانی، فرهنگی، فردی، اقتصادی، محیطی، ایجادکننده صمیمیت و همکاری، عوامل مؤثر بر بهره‌وری منابع انسانی در سازمان خصوصی‌سازی هستند. بارتل و هریسون (۲۰۲۲)، در بررسی‌های خود دریافتند که ۶۰ درصد خصوصی‌سازی یک بنگاه کاملاً دولتی سبب رشد بهره‌وری کل عوامل تولید تا ۴ درصد خواهد شد. در تحقیق لاپورتا و لوپز دو سیلان (۲۰۲۱) درباره ۲۱۸ شرکت مکزیکی نشان داده شد که پس از خصوصی‌سازی شاخص فروش سرانه تقریباً دو برابر شده و شاخص تعداد کارکنان در شرکت‌های واگذارشده ۳۱ درصد کاهش یافته است. کنژالیو و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به بررسی شرایط لازم برای تسهیل خصوصی‌سازی پرداختند. نتایج این مطالعه ارائه طیف وسیعی از پیشنهادها را شامل می‌شود که برای بهبود برنامه‌های توسعه خصوصی‌سازی به‌عنوان شکلی از حمایت عمومی ضروری هستند. نیتو و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به بررسی خصوصی‌سازی نوآوری‌های مخرب پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که خصوصی‌سازی فعالیت‌های حساس نیازمند راهکارهای خاص شامل شرایط امن و مطمئن و تأمین زیرساخت‌های لازم برای اطمینان از نتایج مطلوب و تضمین ادامه فعالیت این فعالیت‌ها در بخش خصوصی است. چاه و همکاران (۲۰۲۱) به واکاوی خصوصی‌سازی پروژه‌های نوآورانه پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در

میان پروژه‌هایی با فناوری‌هایی با پتانسیل نوآوری بالا، پروژه‌هایی با کشف فرصت‌های بالا از طریق شبکه‌ها احتمالاً عملکرد تجاری بالایی دارند. مین و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان واگذاری شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات نوآوری در برخی کشورهای اروپایی با رویکرد بهره‌وری نیروی کار، با استفاده از روش تحقیق میدانی و جمع‌آوری داده‌های پرسشنامه از صنایع مربوطه، به این نتیجه رسیدند که انتقال فناوری عمومی به بخش خصوصی باعث رشد کسب‌وکار در آن صنعت می‌شود اما در مورد تداوم کیفیت در بلندمدت باید با ملاحظات بیشتری این کار انجام شود. چوو و همکاران (۲۰۱۹)، نیز در تحقیقی به بررسی ایده پایدار در فرایند خصوصی‌سازی فناوری در دانشگاه‌های کشور کره جنوبی پرداختند و نهایتاً فرایندی را در قالب چارچوب قابلیت‌های پویا ارائه نمودند. کیم و همکاران (۲۰۱۹) نیز در تحقیقی نشان دادند که در فرایند خصوصی‌سازی فناوری‌های نوین باید میزان ارزش درک شده از سوی مصرف‌کنندگان مورد توجه قرار گیرد. چن و همکاران (۲۰۱۸) نیز در تحقیقی به مطالعه ارائه یک الگوی جامع برای بهره‌برداری از فرصت‌های نوآورانه‌ی نوظهور پرداختند. ترتیب شرکت‌های دانش‌بنیان چینی با استفاده از یک مدل بومی در زمینه نوآوری فعالیت نموده و موجب بهبود سطح بهره‌گیری از فرصت‌های نوآورانه می‌شود. یاراحمدی و صادقی شاهدانی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «واکاوی خصوصی‌سازی صنایع پایین‌دستی نفت و گاز در ایران از منظر چارچوب توسعه و تحلیل نهادی استروم» به بررسی عوامل برون‌زای مؤثر، بازیگران و پیامدهای غیردولتی شدن صنایع پایین‌دستی نفت و گاز پرداختند. در این پژوهش با ۱۵ نفر از نخبگان و فعالان صنعتی به روش غیرتصادفی در صنعت پتروشیمی مصاحبه شد. این عوامل عبارت بودند از: ضعف رویکرد سرمایه‌گذاری عامه مردم، کژگزینی بازیگران سیاسی. شرایط مادی/بیولوژیکی شامل: نقص بازار سرمایه و بخش بانکی، ضرورت حضور نهادهای عمومی غیردولتی.

شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران، شرکت ملی پایین‌دستی فرآورده‌های نفتی ایران است که در زمینه توزیع فرآورده‌های نفتی (بنزین، CNG، گازوئیل و سوخت هواپیما) در داخل کشور و مدیریت جایگاه‌های سوخت، فعالیت می‌کند. این شرکت به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از شرکت ملی فراورده‌های نفتی ایران، مالک شبکه‌ای از ۳،۷۴۲ جایگاه پمپ‌بنزین، ۲،۳۱۲ جایگاه سی‌ان‌جی و ۵۰ مرکز سوخت‌گیری هواپیما است (شفیعی، ۱۳۹۸). این شرکت برای افزایش بهره‌وری، مهیای واگذاری به بخش خصوصی است؛ بنابراین ضرورت خصوصی‌سازی و رقابت در این شرکت بیش‌ازپیش

احساس می‌شود. برای اطمینان از موفقیت واگذاری شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی، مطالعه دقیق و همه‌جانبه‌ای لازم است که در آن از تجربه سایر کشورها در این زمینه استفاده شود و تمامی ابعاد، فرایندها و پیامدهای آن برای جلوگیری از تکرار اشتباهات و رسیدن به بهره‌وری بررسی شود (ربیعی، ۱۳۹۷). مطالعات زیادی در مورد واگذاری بخش‌های مختلف صنعت نفت ازجمله پالایشگاه‌ها و صنایع پتروشیمی انجام شده است؛ اما تاکنون در مورد فعالیت‌های شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی پژوهشی صورت نگرفته است؛ بنابراین مسئله اصلی در این پژوهش این است که پیشایندها و پسایندهای خصوصی‌سازی این شرکت بر اساس سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مناسب کدام‌اند؟

۱. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی ـ تحلیلی و راهبرد آن تحلیل مضمون است. داده‌های موردنیاز از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۱ نفر از خبرگان با شرایط: استادان دانشگاه در رشته‌های مدیریت و اقتصاد و مدیران و کارشناسان خبره در شرکت نفت که دارای دانش و تجربه کافی راجع به موضوع خصوصی‌سازی در شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران بودند، انجام شد؛ که روش نمونه‌گیری هدفمند و به روش گلوله‌برفی ادامه پیدا کرد. تعداد نمونه در مرحله کیفی با توجه به سطح اشباع نظری بوده است. برای روایی ابزار مصاحبه از ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI)، استفاده شده است. همچنین برای پایایی آن از روش پایایی بازآزمون استفاده شده است. بدین‌ترتیب که بازبینی توسط همکاران و بررسی توسط اعضاء (مشارکت‌کنندگان) صورت گرفته است. برای سنجش میزان پایایی از توافق بین کدگذاران استفاده شد که توافق بین دو یا چند کدگذار در زمینه کدهای مورد استفاده در خصوص بخشی از متن مصاحبه است. روش تجزیه‌وتحلیل داده‌ها برای بخش ادبیات، تحلیل تم و برای بخش مصاحبه‌ها از کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شده است. در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از سه مرحله کدگذاری باز محوری و انتخابی استفاده شده است.

۲. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش به‌منظور بررسی روایی، از روایی محتوایی استفاده شده است. برای

بررسی روایی محتوایی به شکل کمی، از دو ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده می‌شود (Sholtz, et al, 2013). نتایج مربوط به ضریب نسبی روایی و شاخص روایی در جداول ۱ و ۲ آمده است.

جدول ۱. نتایج ضریب نسبی روایی محتوا

پیشایندها	CVR	پسایندها	CVR
ضعف ساختارهای اقتصادی کشور	۰/۶۷۱	تقویت نیروی انسانی	۰/۴۹۰
لزوم تأمین منابع	۰/۵۶۷	ساماندهی نیروی انسانی	۰/۵۸۶
محیط اقتصادی	۰/۴۹۸	ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم‌گیری مدیران	۰/۵۹۹
ساختار سازمانی نامناسب شرکت	۰/۶۳۱	چابک شدن شرکت	۰/۶۱۷۶
ساختار پیچیده و ناکارآمد دولت	۰/۶۱۱	ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان	۰/۶۷۸
کارشکنی و فساد در اجرای عوامل محیطی اثرگذار	۰/۴۸۹	رشد و یادگیری کارکنان	۰/۴۷۷
ضعف مدیریتی	۰/۵۰۶	افزایش اشتغال در بخش خصوصی	۰/۵۵۶
زیان‌ده بودن شرکت‌های واگذارشونده	۰/۵۸۵	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۶۰۱
نبود مشوق‌های حمایتی	۰/۶۵۴	ایجاد شفافیت اطلاعات	۰/۵۹۷
ضعف تدوین قوانین و مقررات	۰/۶۵۵	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۵۰۳
مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها	۰/۴۸۹	بهبود سیستم پرداخت کارکنان	۰/۵۸۷
قوانین بازدارنده	۰/۵۲۲	افزایش مسئولیت اجتماعی	۰/۶۰۸
نبود شفافیت	۰/۶۳۲	افزایش بهره‌وری	۰/۶۵۴
کنش و واکنش مردم و دولت	۰/۵۵۴	توجه به محیط‌زیست	۰/۵۵۴
افزایش هزینه‌های عمومی	۰/۵۱۲	عملکرد مالی مناسب	۰/۵۱۳
		توجه به مصلحت عامه	۰/۵۴۶
		تحقق برنامه‌های توسعه	۰/۶۰۷

منبع: یافته‌های پژوهشگر

با توجه به جدول ۱، مقادیر شاخص ضریب نسبی روایی محتوایی (CVR) که همگی بالاتر از ۰/۴۲ هستند؛ تمامی متغیرها از نسبت روایی محتوایی مناسبی برخوردار هستند و تعاریف عملیاتی با محتوای سؤالات آن‌ها مرتبط هستند.

با توجه به جدول ۳ مقادیر شاخص روایی محتوایی CVI همگی بالاتر از ۰/۷۹ هستند؛ تمامی متغیرها از روایی محتوایی مناسبی برخوردار هستند. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌های انجام گرفته، چند مصاحبه به‌عنوان نمونه انتخاب شده و هرکدام از آن‌ها در یک فاصله زمانی مشخص توسط خود پژوهشگر، دو بار کدگذاری می‌شوند.

جدول ۲. نتایج شاخص روایی محتوا

پیشایندها	CVI	پسایندها	CVI
ضعف ساختارهای اقتصادی کشور	۰/۸۵۳	تقویت نیروی انسانی	۰/۸۳۹
لزوم تأمین منابع	۰/۹۰۵	ساماندهی نیروی انسانی	۰/۹۰۳
محیط اقتصادی	۰/۹۲۲	ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم‌گیری مدیران	۰/۸۷۹
ساختار سازمانی نامناسب شرکت	۰/۸۹۷	چابک شدن شرکت	۰/۹۱۵
ساختار پیچیده و ناکارآمد دولت	۰/۸۴۳	ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان	۰/۹۰۴
کارشکنی و فساد در اجرای عوامل محیطی اثرگذار	۰/۹۰۶	رشد و یادگیری کارکنان	۰/۸۹۳
ضعف مدیریتی	۰/۹۲۱	افزایش اشتغال در بخش خصوصی	۰/۹۱۰
زیان‌ده بودن شرکت‌های واگذارشونده	۰/۹۶۳	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۸۹۷
نبود مشوق‌های حمایتی	۰/۸۴۸	ایجاد شفافیت اطلاعات	۰/۸۴۰
ضعف تدوین قوانین و مقررات	۰/۹۱۰	استفاده بهینه از منابع منطقه	۰/۹۰۳
مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها	۰/۸۰۹	بهبود سیستم پرداخت کارکنان	۰/۹۱۲
قوانین بازدارنده	۰/۹۷۴	افزایش مسئولیت اجتماعی	۰/۸۷۴
نبود شفافیت	۰/۹۲۲	افزایش بهره‌وری	۰/۸۸۹
کنش و واکنش مردم و دولت	۰/۸۶۱	توجه به محیط‌زیست	۰/۹۰۲
افزایش هزینه‌های عمومی	۰/۹۳۶	عملکرد مالی مناسب	۰/۹۴۵
		توجه به مصلحت عامه	۰/۹۰۵
		تحقق برنامه‌های توسعه	۰/۸۷۸

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۳. محاسبات مربوط به پایایی بازآزمون

ردیف	کد مصاحبه‌شونده	مجموع کدهای دو کدگذار	تعداد کدهای موردتوافق	تعداد کدهای ناموافق	پایایی بازآزمون
۱	مصاحبه ۱	۱۰۵	۴۶	۱۵	٪۹۱
۲	مصاحبه ۸	۱۱۹	۵۱	۸	٪۹۱
۳	مصاحبه ۱۲	۵۰	۲۸	۳	٪۹۷
۴	مصاحبه ۱۵	۷۸	۳۸	۱۳	٪۹۰
مجموع		۳۵۲	۱۶۳	۳۹	٪۹۲

جدول ۴. نتایج کدگذاری داده‌ها

کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پیشایندها	کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پسایندها
R3-R5-R2	۱. دولتی بودن اقتصاد ۲. ضعف بازار سرمایه و بورس ۳. عملکرد بانک‌ها و نهادهای مالی ۴. بروکراسی زائد ۵. نبود فضا و بستر مناسب ۶. نبودن ظام قیمت‌گذاری یکپارچه ۷. نبود سیستم اطلاعاتی یکپارچه ۸. تعدد سازمان‌های درگیر و عدم استقلال مجریان	ضعف ساختارهای اقتصادی کشور	R4-R9-R12, R18	۱. استفاده بهینه از منابع انسانی ۲. کاهش هزینه‌های نیروی انسانی ۳. توانمندسازی نیروی انسانی ۴. بهبود کارایی نیروی کار ۵. غنی‌سازی و توسعه شغل	تقویت نیروی انسانی
R5-R7-R9,R21	۱. امکان استفاده از تأمین مالی مردمی ۲. جذب سرمایه از منابع مختلف	تأمین منابع مالی	R7-R14-R2, R20	۱. کاهش هزینه‌های حقوق و دستمزد ۲. تعدیل نیروی انسانی ۳. کوچک‌سازی اندازه دولت	ساماندهی نیروی کار
R11-R13-R2	۱. عدم ثبات اقتصادی ۲. مشکل اشتغال و بیکاری ۳. وابستگی به نفت ۴. عدم ارتباط شرکت‌ها با بازار بین‌المللی ۵. نبود امنیت سرمایه‌گذاری ۶. بازدهی بالای فعالیت‌های غیرمولد	محیط اقتصادی	R10-R3-R15	۱. امکان پرداختن به تصمیم‌گیری کلان ۲. زمان بیشتر برای برنامه‌ریزی توسط مدیران ۳. ایجاد شرایط و فضای مناسب جهت تصمیمات استراتژیک	ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم‌گیری مدیران
R2-R8-R11,R20	۱. ساختار سازمانی نامناسب ۲. سختی اصلاح ساختار سازمانی پیچیده شرکت‌های دولتی ۳. بزرگی اندازه و سرمایه‌بری بالای شرکت‌ها	ساختار نامناسب سازمانی شرکت	R1-R6-R12, R17	۱. انعطاف‌پذیری ساختار سازمانی شرکت ۲. چابک‌سازی شرکت ۳. کاهش بوروکراسی ۴. امکان مهندسی مجدد فرایند ۵. توسعه بیشتر خدمات الکترونیک	چابک شدن شرکت
R6-R11-R2,R21	۱. ضعف زیرساخت اجرایی لازم ۲. سازوکارهای ناکارآمد آماری و اطلاع‌رسانی ۳. عدم تفکیک وظایف ۴. عدم انسجام و هماهنگی در دولت ۵. نحوه واگذاری سهام ۶. مشکلات مربوط به سهام عدالت	ضعف ساختار دولت	R9-R4-R15,R21	۱. امکان پرداخت‌های بیشتر مالی به کارکنان ۲. امکان ارتقاء جایگاه شغلی کارکنان در بخش‌های ضروری ۳. ایجاد پرداخت‌های عادلانه	ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان
R8-R11-R13,R19	۱. نبود ثبات مدیریت ۲. عدم تمایل دولت برای واگذاری به‌سرمایه‌گذار خارجی	عوامل محیطی اثرگذار	R4, R13,R10,R12	۱. فراهم آوردن امکان رشد و توسعه کارکنان ۲. حذف کارکنان ناکارآمد	رشد و یادگیری کارکنان

کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پیشایندها	کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پسایندها
	۳. عدم امکان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور			۳. امکان تفویض اختیار بیشتر به کارکنان حوزه ستادی شرکت ۴. خلاقیت و نوآوری در بین کارکنان	
R15, R16	۱. پاسخگو نبودن دولت در مقابل قانون ۲. رقابت دولت با بخش خصوصی ۳. نبود اراده‌ی لازم دولت ۴. پنهان‌کاری و نبود شفافیت ۵. مقاومت مدیران دولتی ۶. عدم تبعیت منافع شخصی مدیران از منفعت عامه	کارشکنی و فساد در اجرا	R13-R15,R 17	۱. امکان جذب نیروی انسانی در بخش خصوصی ۲. ایجاد شغل‌های جدید ۳. امکان استفاده بهینه از منابع ۴. پرداخت حقوق و دستمزد واقعی بر مبنای کار	اشتغال در بخش خصوصی
R3-R12-R9	۱. ضعف مهارت‌های مدیریتی ۲. عدم‌اجرای‌دقیق خط‌مشی‌ها ۳. کم‌توجهی به بخش تعاون ۴. علمی نبودن تصمیمات دولتی	ضعف مدیریتی	R12-R8-R3, R19	۱. امکان جذب سرمایه بخش خصوصی ۲. جذب نیروی انسانی بومی ۳. جذب نیروی انسانی مستعد کار در استان‌ها	استفاده بهینه از منابع منطقه
R14-R15,R21	۱. کارایی پایین شرکت‌ها نسبت به استانداردهای موجود ۲. شناخته‌شده بودن و آسان بودن اخذ مالیات از شرکت‌های واگذارشونده	زیان‌ده بودن شرکت‌های واگذارشونده	R4, R20,R18	۱. ارائه اطلاعات به‌موقع ۲. ارائه اطلاعات شفاف ۳. تهیه به‌موقع گزارش‌های مالی	شفافیت اطلاعات
R11-R13,R20	۱. عدم استفاده از مشوق‌های مالی و سرمایه‌ای ۲. نرخ سود بالای تسهیلات اعطایی به بخش‌های خدماتی ۳. بی‌توجهی به کارآفرینان بخش خصوصی ۴. عدم حمایت پس از واگذاری	نبود مشوق‌های حمایتی	R2, R6,R17	۱. انتخاب اهداف درست ۲. اتخاذ تصمیمات مناسب ۳. استفاده مناسب از زمان ۴. کارایی هزینه	افزایش بهره‌وری
R9-R11-R13	۱. عدم شفافیت قانون مربوط ۲. جامع نبودن و پیچیدگی قوانین	ضعف تدوین قوانین و مقررات	R8,R19, R21	۱. کاهش هزینه تولید ۲. کاهش هزینه‌های سربار ۳. بودجه‌بندی مناسب ۳. افزایش قیمت سهام	عملکرد مالی مناسب
R6-R9-R12	۱. مقررات دست و پاگیر ۲. قوانین مالیاتی ۳. قانون کار و تأمین اجتماعی ۴. قوانین مربوط به سرمایه‌گذاران خارجی ۵. موانع گمرکی ـ بازرگانی ۶. مراحل کنترل پس از خصوصی‌سازی	قوانین بازدارنده		۱. مشارکت بیشتر بخش‌های اقتصادی در مزایده‌ها و مناقصه‌ها ۲. حذف رانت و انحصار ۳. ایجاد فراخوان‌های متعدد در معاملات	ایجاد رقابت
R10-R13	۱. عدم دسترسی به اطلاعات کامل و شفاف	نبود شفافیت	R5, R11, R14	۱. مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی شرکت	افزایش مسئولیت

کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پیشایندها	کد مصاحبه‌شونده	مفاهیم	پسایندها
	۲. عدم تقارن اطلاعات ۳. بهای تمام‌شده‌ی غیررقابتی			۲. شرکت در فعالیت‌های خیریه	اجتماعی
R5-R9-R12	۱. عدم دسترسی به اطلاعات کامل و شفاف ۲. عدم تقارن اطلاعات ۳. بهای تمام‌شده‌ی غیررقابتی	مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها	R12,R13, R16,R17	۱. تعهد به رعایت و کاهش آلودگی هوا ۲.رعایت استانداردهای زیست‌محیطی	توجه به محیط‌زیست
	۱. عدم حاکمیت منطق (هزینه ـ فایده) ۲. مشکل قیمت‌گذاری سهام واحدها ۳. تجدید ارزیابی پیچیده ۴. مشکل قیمت‌گذاری دارایی‌ها ۵. پیچیدگی‌های بسیار بالای فرآیندهای‌اجرایی و حسابداری ۶. عدم توانایی در شناسایی هزینه‌های غیرمستقیم ۷. مشکلات ارزیابی هزینه ـ منفعت خصوصی‌سازی		R1, R5, R8	۱. توجه به منفعت عامه مردم ۲. ایجاد عدالت در دستیابی به منافع ۳. جلوگیری از نفوذ افراد و گروه‌های سیاسی ذی‌نفوذ	توجه به مصلحت عامه
R1-R3-R9	۱. بی‌اعتقادی متقابل بخش خصوصی و دولتی ۲. مردم با سرمایه‌ی اجتماعی پایین ۳. عدم تفکیک اهداف اجتماعی از اهداف اقتصادی ۴. فقدان باور و فهم مشترک از سیاست‌های ابلاغی ۵. عدم تحقق انتظارات ۶. تعارضات ارزشی میان دولت و جامعه	کنش و واکنش مردم و دولت	R7, R9, R15	۱. تأکید بر برون‌سپاری در قانون برنامه هفتم توسعه ۲. قوانین بودجه سالانه	تحقق برنامه‌های توسعه
	۱. کسری بودجه دولت ۲. افزایش هزینه‌های اداری	افزایش هزینه‌های عمومی			

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتیجه‌گیری

این پژوهش به‌منظور شناسایی پسایندها و پیشایندهای خصوصی‌سازی و واگذاری شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی بر اساس سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی کشور ایران انجام شده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، پیشایندهای خصوصی‌سازی در شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی ایران عبارت‌اند از: ضعف ساختارهای اقتصادی

کشور، لزوم تأمین منابع، محیط اقتصادی، ساختار سازمانی نامناسب شرکت، ساختار پیچیده و ناکارآمد دولت، کارشکنی و فساد در اجرای عوامل محیطی اثرگذار، ضعف مدیریتی، زیان‌ده بودن شرکت‌های واگذارشونده، نبود مشوق‌های حمایتی، ضعف تدوین قوانین و مقررات، مشکلات مربوط به محاسبات و برآوردها، قوانین بازدارنده، نبود شفافیت، کنش و واکنش مردم و دولت و افزایش هزینه‌های عمومی. همچنین پسایندهای شناسایی شده در این پژوهش شامل موارد زیر است: تقویت نیروی انسانی، ساماندهی نیروی انسانی، ایجاد شرایط مناسب برای بهبود تصمیم‌گیری مدیران، چابک شدن شرکت، ایجاد سیستم پرداخت مناسب کارکنان، رشد و یادگیری کارکنان، افزایش اشتغال در بخش خصوصی، استفاده بهینه از منابع منطقه، ایجاد شفافیت اطلاعات، استفاده بهینه از منابع منطقه، بهبود سیستم پرداخت کارکنان، افزایش مسئولیت اجتماعی، افزایش بهره‌وری، توجه به محیط‌زیست، عملکرد مالی مناسب، توجه به مصلحت عامه و تحقق برنامه‌های توسعه.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش به سیاست‌گذاران و مدیران مربوطه پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

به مدیران کنونی شرکت پیشنهاد می‌شود که نسبت به تجدید ساختار و مهندسی مجد فرایندهای شرکت اقدام کنند. از مسائل مالی و حسابداری آگاهی مطلوب داشته باشند یا حداقل در تیم اجرایی خود از وجود کارشناسان توانمند حسابداری بهره ببرند. از ابزارهایی چون حسابرسی مستقل، حسابرسی داخلی و کمیته‌های حسابرسی به‌درستی استفاده شود. در نظارت بر اجرای صحیح قوانین و قوه‌ی قضاییه در برخورد قاطع با ناقضین قوانین جدیت بیشتری به خرج دهند. به بهره‌وری نیروی انسانی بیش‌ازپیش توجه شود و در واگذاری‌ها به پیامدهای این مقوله برای کارکنان شرکت ملی پخش فراورده‌های نفتی کشور توجه شود. شخصی‌سازی الگوی شایستگی منابع انسانی در دستور کار قرار گیرد. این پژوهش دارای محدودیت‌هایی نیز بوده است ازجمله اینکه به لحاظ ماهیت طراحی الگو، صرفاً از روش کیفی و ابزار مصاحبه استفاده شده است و به دلیل محدودیت قلمرو زمانی و مکانی، روش‌های کمی به‌کار گرفته نشده‌اند. از طرف دیگر ابزار گردآوری داده‌ها محدود به مصاحبه با خبرگان در شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی و برخی اساتید دانشگاهی خبره در مورد موضوع بوده است، بنابراین امکان تعمیم آن به سایر سازمان‌ها وجود ندارد.

منابع

امیررحیمی، حسین؛ حسینی، سید شمس‌الدین؛ سید نورانی، سید محمدرضا؛ محمدی، تیمور؛ صفرزاده، اسماعیل. (۱۳۹۹)، بررسی خصوصی‌سازی صنایع پالایش نفت ایران با رویکرد DID (فازی)، *فصلنامه اقتصاد انرژی ایران*، ۳۷۱۰؛ ۱۱-۳۵.

حسن‌پور، اکبر؛ جعفری‌نیا، سعید؛ وکیلی، یوسف؛ جوشقانی، حسن. (۱۴۰۰)، ارائه الگوی برون‌سپاری کارکردهای منابع انسانی (مورد مطالعه: شرکت ملی نفت ایران)، *فصلنامه مطالعات راهبردی در صنعت نفت و انرژی*، ۱۳(۵۰)، ۱۰۹-۱۲۷.

خیراندیش، مهدی؛ حسن‌پور، اکبر؛ وکیلی، یوسف؛ اکبری، حسن. (۱۳۹۱)، تبیین و مقایسه الگوی تأمین، توسعه و نگهداری نیروی انسانی در شرکت‌های تولیدی موفق خصوصی‌سازی شده. *مجله مطالعات مدیریت بهبود و تحول*. ۳ (۱۱): ۸۸-۶۹.

سیفی، وحید؛ صادقی شاهدانی، مهدی. (۱۳۹۰)، راهبرد اساسی خصوصی‌سازی در ایران، *مجله راهبرد اقتصادی*، ش ۲، شماره ۱۰، ص ۲۱۵-۲۴۰.

شفیعی، عطیه. (۱۳۹۸)، بررسی چالش‌های خصوصی‌سازی در اقتصاد ایران و مطالعه موردی صنعت نفت، ششمین کنفرانس ملی مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.

کریمی پاتانلار، سعید. (۱۳۸۳)، «خصوصی‌سازی، اندازه دولت و اشتغال در جمهوری اسلامی ایران»، *مجله علوم انسانی و اجتماعی*، سال چهارم، شماره ۱۳.

غلامی، عاطفه. (۱۳۹۲)، پیامدهای خصوصی‌سازی در صنعت پتروشیمی، *مجله امنیت اقتصادی*، شماره (۸)، ۱۱۵، صص۲۵-۳۴.

ربیعی، علی؛ نظریان، زهرا. (۱۳۹۰)، «موانع خصوصی‌سازی و معرفی مدل مفهومی توسعه در سازمان‌های منتخب ایران»، *مجله اقتصاد و تجارت نوین*. شماره ۳۱ و ۳۲

مصلح شیرازی، علی‌نقی، قائد شرف، مهدی (۱۳۹۵)، «انتظار بهبود عملکرد صنایع دولتی واگذارشده به بخش خصوصی: حقیقت یا افسانه؟» فصلنامه علوم مدیریت ایران، ۶ (۲۱).

مهرابی طالقانی، علیرضا، مجیبی، تورج، صفری ثابت، شعبانعلی. (۱۴۰۱)، ارائه مدل سنجش بهره‌وری سازمانی (مطالعهٔ موردی شرکت ملی نفت ایران)، *فصلنامه مطالعات راهبردی در صنعت نفت و انرژی*، ش۱۵(۵۸) ۹۰-۱۱۸.

ملکی، مهدی. و سبحان‌اللهی، محمدعلی. عبدالهی، بیژن. و نوه، عبدالرحیم. (۱۳۹۶)، طراحی مدل بهره‌وری نیروی انسانی در سازمان خصوصی‌سازی، ششمین کنفرانس ملی مطالعات و تحقیقات نوین در علوم انسانی؛ مدیریت و کارآفرینی ایران، تهران.

یاراحمدی، محمد. صادقی شاهدانی، مهدی. (۱۳۹۲)، بررسی خصوصی‌سازی صنعت نفت و گاز در ایران از منظر چارچوب نهادی، *مجله اقتصادی کاربردی*، ش۱۰، شماره ۱، صص ۲۴۵-۲۸۸.

نجات، سید امیررضا؛ میرزاده، اکبر؛ شهبازی، محمد؛ جواهری کامل، مهدی؛ (۱۳۸۹)، «بررسی تأثیر خصوصی‌سازی بر عملکرد شرکت‌های دولتی پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران». فصلنامه تحقیقات بازرگانی، شماره ۶، ۲۱.

Anders, L., Foster, V. and Guasch, J. L. (2019), 'the Impact of Privatization on the Performance of the Infrastructure Sector: The Case of Electricity Distribution in Latin American Countries'. World Bank Policy Research Working Paper, Vol. 1.

Bartel, A. P., and Harrison, A. E. (2022), 'OwnershipVersus Environment: Disentangling the Sources of Public-Sector Inefficiency'. *Review of Economics and Statistics, Vol. 75.*

Basim, M. (2021), A survey of privatization on total productivity, the fifth international conference on industrial engineering, productivity and quality, Tehran. (In Presian).

Carlin, W., Fries, S., Schaffer, M., and Seabright, P. (2021), 'Competition and Enterprise Performance in Transition Economies: Evidence from a Cross-Country Survey', EconomicLiterature, Working Paper No. 376.

Cheah, S. L.-Y., & HO, Y.-P. (2021), Commercialization performance of outbound open innovation projects in public research organizations: The roles of innovation potential and organizational capabilities. *Journal of Industrial Marketing Management, 94, 229–241.*

Chen, J., Ximing, Y., Liang. M. (2018), Holistic Innovation: An Emerging Innovation Paradigm. *International Journal of Innovation Studies. Vol.2, 1-13.*

Cho, I., Young H, K., and Jaehyeon, J. (2019), Sustainable Idea Development Mechanism in University Technology Commercialization (UTC): Perspectives from Dynamic Capabilities Framework. *Journal of Sustainability. Vol.11, 1-16.*

Jo, D. H., & Park, J. W. (2017), The Determinants of Technology Commercialization Performance of Technology-based SMEs. *Journal of KSII Transactions on Internet & Information Systems, 11 (8).*

Kenzhaliyev, O.B., Ilmaliyev, Zh B., Tsekhovoy, A.F. (2021), Conditions to facilitate commercialization of R & D in case of Kazakhstan. *Journal of Technology in Society Volume 67.101792.*

Kim M., Hyesu P., Yeong-wha S., and Sun-young P. (2019), Bridging the Gap in the Technology Commercialization Process: Using a Three-Stage Technology–Product–Market Model. *Journal of Sustainability. Vol.11 (22).*

La Porta, R., and López-de-Silanes, F. (2021), 'Benefits of Privatization-

Evidence from Mexico', *Quarterly Journal of Economics, Vol. 114*.

Woong, M., Kim, Vonortas, Y., Nicholas S. (2020), Public Technology Transfer, Commercialization and Business Growth. *European Economic Review, (), 103407.*

Min, K.-D., Huh, M.-Y., Han, J.-H. (2018), A Success factor for Technology Commercialization for Start-ups by the Weighted-BMO Model. *Journal of Industrial Distribution & Business Vol, 9 (11), 39-54.*

Nejat, S. A., Mirzadeh, A., Shahbazi, M., Javaheri Kamel, M. (2005), "Investigation of the effect of privatization on the performance of state-owned companies admitted to the Tehran Stock Exchange". *Commercial Research Quarterly, No. 55.*

Nieto Cubero, J., Gbadegeshin, S. A., & Consolación, C. (2021), Commercialization of disruptive innovations: Literature review and proposal for a process framework. *International Journal of Innovation Studies, 5 (3), 127–144.*

Shinno, H., Yoshioka, H., Marpaung, S. and Hachiga, S. (2017), Quantitative SWOT analysis on global competitiveness of machine tool industry".*Journal of Engineering Design, 17 (3), pp: 251-258.*

Tsipa, M. (2023), A holistic approach of the labour productivity slowdown in the regions of the European Union, Papers in Regional Science published by John Wiley & Sons Ltd on behalf of Regional Science Association International, (102), 501-526.

Zhou, R., Tang, P. (2020), The role of university Knowledge Transfer Offices: Not just commercialize research outputs! *Technovation, 102.*